תלמוד בבלי · ראשונים · מאירי · סדר זרעים

בית יד

רבנו מנחם לבית מאיר [המאירי]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

בית יד

רבנו מנחם לבית מאיר [המאירי]

מקור הטקסט: ויקיטקסט · רישיון: CC BY-SA 3.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/בית-יד/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

ברכות 4
בית יד 4

ברכות

בית יד

דיני נטילת ידים וזה החלנו בעזר הצור אמן

אמר מנחם בן שלמה י"א(?) [אולי צ"ל יצ"ו]: רצוני לבאר הנה ענין נטילת ידים בקצרה על הדרך שבארנוהו בפירושנו אחר מס' ברכות בקונטריס מיוחד לעצמו קראנוהו **בית יד** וראינו לבאר בענין זה י"ד ענינים כמנין יד: **הראשון** לבאר לאי זה דבר אדם צריך ליטול את ידיו ועד היכן הוא צריך לחזר עליהם אם אין מים מצויין אצלו ולבאר מהם בפרט נטילה שבק"ש ותפלה. **השני** בביאור נטילות שבסעודה וברכת המזון ושאר ברכות. **השלישי** בשיעור המים ר"ל איזה שיעור הוא צריך לנטילה עד שפחות מאותו שיעור לא יהא ראוי לנטילה. **הרביעי** בביאור איזה משקה אוי לכך ואיזה אינו ראוי. **החמישי** בביאור איכות המים ר"ל את שהן ראויות לנטילת ידים ואת שהן פסולות לכך. **הששי** בביאור תכונת הכלי שנוטל ממנו ואם אינו נוטל בכלי מאי זה מקום הוא רשאי ליטול את ידיו ועל איזה מקום ר"ל אם על גבי קרקע או בתוך הכלי. **השביעי** בביאור מכח מי צריך שיבאו המים על ידיו של נוטל. **השמיני** נטילה פעם אחת עד היכן עולה לו. **התשיעי** בביאור איזו כונה צריכה בהם. **העשירי** בביאור הדברים שפוסלים את הנטילה בגופו כגון חציצה. **האחד עשר** בענין הברכה ר"ל אי זו נטילה צריכה ברכה ואיזו אינה צריכה ברכה, תכונת הברכה וטעם שלה ואימתי היא נעשית אם קודם נגוב או קודם נטילה, ואיזו נטילה צריכה נגוב קודם שיתחיל בדבר שעליו נטל. **השנים עשר** עד איזה מקום שביד צריך ליטול. **השלשה עשר** בביאור תכונות העמדת הידים בעת הנטילה, וכמה פעמים צריך שיבאו המים על הידים בנטילה אחת. **הארבעה עשר** (?) [אולי צ"ל ביאור] וכלל הדברים שבין מים ראשונים לאחרונים.

ונבאר הנה דברים אלו בקצרה על הטכסים המיועד לזה החבור וחברתי זה אחר מסכת ברכות להיות ענינים נאותים לידיעה זה ומצד שכללתי בה י,ד שערים עם היות ענינים צורך היד קראתי הקונטרס **בית יד** ומהנה נתחיל בביאור החלקים בע"ה ובישועתו אמן אמן:

השער הראשון

לאיזה דבר אדם צריך לנטילה, ועד היכן הוא צריך להשתדל ולחזור אחר המים אם אין לו מן המוכן, ולבאר בפרט דין נטילה לק"ש ותפלה, חכמים תקנו להם לישראל ליטול את הידים לק"ש ולתפלה אם להפסיק בין ק"ש לתפלה ולסעודה ולברכת המזון

וכן לשאר ברכות כמו שיתבאר, ונחל עתה בביאור נטילה לק"ש ותפלה, ונאמר שק"ש ותפלה צריכות נטילת ידים כמו שיתבאר בפרק היה קורא ממה שאמרו שם [י"ד ע"ב, ט"ו ע"א] הרוצה שיקבל עליו מלכות שלמה יפנה ויטול ידיו ויניח תפלין ויקרא את שמע ויתפלל, ואמרו עוד כל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפלין וקורא ק"ש ומתפלל עליו הכתוב אומר ארחץ בניקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה', ואין אנו צריכים לשנות נטילת ידים לתפלין וציצית שהרי אלו צרכי ק"ש ותפילין הם בכלל ברכה שצריך ליטול עליה וכן הדין בתלמוד תורה שהרי צריך לברך עליו, וכן הדין בכל דבר שיש עליו ברכה שהוא צריך נטילת ידים כמו שיתבאר בחלק השני:

ומה שחלקנו דין נטילת ידים לק"ש ולתפלה למנותם בשני דברים הוא מפני שהנטילה אינה שוה בשניהם שבק"ש אם לא מצא מים אין לו לאחר את הקריאה הואיל והגיע זמנה, כדי לחזור על המים אלא שמקנח ידיו בעפר או בצרור או בכל דבר המנקה ומברך על נקיות ידים וקורא מפני שזמנה קצר כמו שהתבאר אבל התפלה אם הגיע זמן תפלה ולא מצא מים מחזר אחריהם עד פרסה והיא ד' מילין, ואין ספק שאם נתקרב לסוף זמן תפלה שאף הוא מקנח ידיו אלא שבסתם הוא אומרה בתחלת זמן וידוע שזמן תפלה ארוך מזמן ק"ש, וכן אם היה הולך בדרך והיה יודע שיש מים בשיעור פרסה לפניו מעכב תפלתו והולך עד פרסה ורוחץ ידיו ומתפלל אבל בשיעור גדול מזה לא יעכב כלל, ואם לא היה יודעה לפניו אבל יודעה לאחריו אין מחייבין אותו לחזור אחריהן אלא עד מיל אבל ביתר מכן מקנח ידיו ומתפלל ואפילו מיל שלם אינו חוזר וכבר התבארו דינים אלו בפרק היה קורא, ושאר ברכות שאדם מברך תמיד שאין זמנן קצר הורו רבותי שמחזר עליהן כמה שאפשר עד שימצא וכן לסעודה:

אף מי שהיה טמא וצריך טבילה אינו צריך לתפלה אלא נטילת ידים ואפילו בעל קרי שכבר בטל דין טבילתו כמו שהתבאר:

מגדולי המחברים כתבו שאע"פ שכל תפלות היום דיין בנטילת ידים תפילת שחרית מיהא צריך לרחוץ בה פניו ידיו ורגליו וכן התבאר במסכת שבת פרק ד' והוא שאמרו שם [נ' ע"ב] רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונו שנא' כל פעל ה' למענהו אלא שמ"מ אם היה רחוק מן המים די לו בקנוח ידיו לבד כמו שביארנו, וכן נראה לי שלא נאמרה רחיצה ברגלים אלא בזמנם ולפי מנהגם שהיו הולכים יחפים ולכלוך נכנס בין האצבעות אבל בזמן הזה לרוב בני אדם אינו צריך, וזה מה שראינו לבארו בזה החלק:

השער השני

בביאור נטילות שבסעודה ובהמ"ז ושאר הברכות, סעודה וברכת המזון צריכים נטילה כמו שהתבאר בפרק אלו דברים ממה שאמרו שם [נ"ג ע"ב] והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש זה שמן הטוב, ר"ל שהיה מנהגם לסוך בו את ידיהם אחר מים אחרונים, אני ה' אלקיכם זו ברכה, ובמסכת סוטה [ד' ע"ב] אמרו כל האוכל לחם בלא נטילת ידים כאלו בא על אשה זונה ובמסכת חולין [ק"ו ע"א] אמר אין נטילה לחולין אלא משום סרך תרומה ועוד משום מצוה מאי מצוה לשמוע דברי חכמים, ואמר עוד שם מצות ר' אלעזר בן ערך שהיה דורשה מן התורה דכתיב וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים, מכאן סמכו לנטילת ידים מן התורה והוא שדקדקו שם מאי משמע אילימא וידיו לא שטף הא שטף טהור הא בעי טבילה אלא הא אחר שלא שטף טמא ואע"פ שהביאור מוהתקדשתם והייתם קדושים שמא דוקא למברך ומ"מ מים אחרונים לכל המסובין ר"ל אותן שאין מברכים אינה מצוה אלא חובה ויש בהן שהם רשות גמורה, וביאור ענינים אלו כך הם, סעודה יש בה הרבה מיני נטילה והם נטילה שלפני סעודה ונקראת בלשון תלמוד מים ראשונים ונטילה שאחר סעודה מפני מלח סדומית שהיה מנהגם לאכול מלח אחר סעודה והיו חוששין שמא היו מעורבים בה קורטי מלח סדומית שמסמאה את העינים ויגעו בידיו בה ואחר כך יהיו ידיו נוגעות בעיניו ונטילה זו אינה מצוה אלא חובה כדי לשמור עצמן מן הנזק, ונטילה שלישית למי שמברך ברכת המזון אפילו לא אכל מלח אם אכל דבר המזוהם כמו שאמר בפרק אלו דברים שידים מזוהמות פסולות לברכה וזו היא שהביאהו מוהייתם קדושים, ודבר המזוהם פירשו בו גדולי המפרשים כל המאכלים הלחים שהידים מתלחלחות בהם, ובשאלתות פרשוה בכל דבר שאינו קרב לגבי מזבח, כמו שביארנו בפרק אלו דברים, ואינו נראה כלל, ושתי נטילות אלו נקראות בלשון תלמוד מים אחרונים, ויש נטילה אחרת שקרויה מים אמצעיים ושני דרכים יש בה כמו שהתבאר בפרק כל בשר אחד שנוטל ידיו בין תבשיל לתבשיל דרך נקיות, ועל אלו נאמר אמצעיים רשות, והשני שנוטל בין בשר וגבינה והיא נטילת מצוה נמצאו ה' נטילות לסעודה ג' של מצוה וא' של רשות וא' של חובה מים ראשונים ומים אמצעיים בין תבשיל לגבינה ומים אחרונים למברך שאכל דבר המזוהם כלם מצוה, מים אחרונים למי שאינו מברך ובשאכל מלח חובה אמצעיים שבין תבשיל לתבשיל רשות:

לא נאמרה נטילת ידים לסעודה אלא לאוכל פת הטעונה המוציא אבל מי שאוכל פירות או כל דבר שאינו טעון המוציא אינו נוטל את ידיו, בביאור אמרו הנוטל ידיו

לפירות הרי זה מגסי הרוח, ומ"מ דוקא בפירות טובים ובשר ודגים וכיוצא באלו, ומ"מ כל שטבולו במשקה צריך נטילת ידים, היה מטבל במשקה מה שאין דרך לטבלו, וחכמי הצרפתים פרשו שאינו נוטל כל שטבולו במשקה אמרו כל שמטבלו במשקה לא אמרו ולא יראה לי כן שהרי בתלמוד המערב אמרו בפרק אלו דברים כל שיש בו לכלוך משקה צריך נטילת ידים, יש אומר שמי שרוצה לשתות אע"פ שידיו נקיות או שבירך אחר צריך ליטול ידו אחת והיא אותה שנוטל בה את הכוס שמא תגע ידו במשקים, ומביאים ראיה ממה שאמרו בפרק כיצד מברכים בא להם יין וכו' נוטל ידו אחת ומ"מ אני אומר שאם אין ידיו מאוסות אינו צריך ולא נאמר שם שנוטלים ידו אחת אלא במסבה שאין ראוי לשאול להם איזה ידיו מאוסות ואיזה ידיו נקיות הא יחיד היודע בעצמו שאין ידיו מאוסות אינו צריך:

במסכת יומא פרק ממונה [ל' ע"א] אמרו שבסעודה אדם יוצא להשתין נוטל ידו אחת לבד שמן הסתם לא שפשף אלא באחת ונכנס, דבר עם חברו והפליג נוטל שתי ידיו, שהרי הסיח דעו מן הכל ונכנס, וכשהוא נוטל אל יטול מבחוץ ר"ל שלא בפני האחרים כדי שלא יחשדוהו שלא נטל, אלא נכנס מבפנים ויושב במקומו ונוטל ומחזיר פניו לאורחים ויראוהו נוטל בד"א כשהן יושבים לשתות אבל לאכול נוטל מבחוץ ונכנס שאין חושדין אותו לאכול בלא נטילת ידים אחר שיצא והפליג והסיח דעתו, ולפי דרכנו יש ללמוד מכאן שאף לשתים צריך ליטול שתי ידיו אחר שהסיח דעתו וקשה למכה שכתבנו אלא שפרשוה גדולי הרבנים בשתיה שאחר אכילה ומחשש שמא יתן פרוסה לתוך פיו, ויש שפרשוה בהשתין מים:

ואף פת הבאה בכיסנין קודם סעודה בזמן שאין קובע סעודתו עליה אין צריך ליטול אלא ידו אחת, וכן יראה מתלמוד המערב בפרק כיצד במשנת הביאו לפניהם פרפרת וכו':

שאר ברכות אף הם צריכות נטילת ידים ממה שאמרו בהגדה כל המברך צריך נטילה שנא' שאו ידיכם וברכו את ה', מעתה אין אנו צריכים למנות נטילה לציצית ותפלין ותלמוד תורה כמו שביארנו, וכן מכל הדברים שצריך לברך עליהן שהרי בכולן צריך ריטוך מצד הברכה, וכן אם בדק עצמו צריך ליטול לברכת אשר יצר, אלא שמ"מ נטילת ידים שאנו מצריכים לברכות אלו ולכיוצא בהן דוקא במי שאין ידיו נקיות, אבל מי שידיו נקיות אינו צריך ועליו אמרו הנוטל ידיו לפירות אינו אלא מגסי הרוח, ולעולם אין נטילה לידים טהורות אלא ללחם וסעודה שעמו שנוטל בהם אפילו יודע שהם נקיות ומ"מ מי שידיו מסואבות נוטל אף לפירות וכן לכל דבר הצריך ברכה, וידים מסואבות לענין זה

פרשו הגאונים כל שנגע במקום צנוע אף של עצמו או בכל דבר מלוכלך אע"פ שאינו מטמא או שיצא ממטתו ערום או מן המרחץ או נגע במת או נעל מנעליו או ששללם, או שנטל צפרניו או שפלא את כליו וכל כיוצא באלו:

מי שאוכל ואינו נוגע באוכלים כגון שחוצץ על ידיו במפה או שמאכילו אחר צריך נטילת ידים גזרה שמא יגע באוכלים, אבל מאכיל אין צריך נטילה וכן התבאר במסכת חולין והוא שאמרו שם לא התירו אכילת מפה לחולין אלא לתרומה מפני שהכהנים זריזים הן ונזהרין שלא ליגע, וגדולי המחברים מתירין אף בחולין והדברים מתמיהים אלא שכבר הרגישו בהם גדולי המגיהים:

מי שנתספק לו אם נטל ידיו אם לאו, כתבו גדולי המחברים שאין צריך ליטול שכל ספק שבטהרת ידים טהור, ומ"מ אם היה לו מים בריוח נוטל ומוציא עצמו מן הספק:

כרך את ידיו במפה לא הועיל, וצריך נטילת ידים כמו שיתבאר במסכת חולין פרק כל הבשר:

מי שנטל שחרית והתנה עליהם לכל היום אינו צריך ליטול בכל סעודת היום ודוקא בששמר את ידיו ולא הסיח דעתו מהם אבל אם הסיח דעתו אין תנאו מועיל, וכן אם לא התנה אין שמור ידיו מועיל כלל, וגאוני הראשונים כתבו שלא נאמר דבר זה אלא במקום שאין המים מצוים וזה מה שראינו לבארו בזה החלק:

השער השלישי

בשיעור המים שיעור נט"י רביעית לוג, וכן יתבאר בפי' במסכת נזיר ובמסכת ידים אלא שאם יש בכלי רביעית מים נוטלים ממנו אפילו שנים ולא סוף דבר שניהם כאחד אלא אף בזה אחר זה הואיל ומשירי טהרה הם באים ר"ל שכבר היה שם רביעית כשהתחיל הראשון ליטול את ידיו והוא שאמר במשנה ראשונה של מסכת ידים מי רביעית נוטלין לאחד ואף לשנים מחצי לוג לג' ולד' מלוג לה' ולי' ולק', ופי' הדברים שאף אחד אין נטילתו בפחות מרביעית כלום אבל שנים כשנטל האחד בצמצום מה שצריך לו עד הפרק יכול השני ליטול מן הנשאר אע"פ שאין בו רביעית הואיל ומשום טהרה קא אתי כמו שפירשנו, ומה שאמר מחצי לוג לג' ולד' הוא שלפי חשבון האמור לרביעית לב' די היה לג' ברביעית ומחצה שיטול כל אחד חצי רביעית אלא שהצריכו לחצי לוג כדי שישאר לב' דכיון דנפישי גברי שמא לא ידקדקו יפה ליטול עד הפרק שכל אחד מצמצם יותר מדאי, כשרואה שחבריו מרובים ובחצי לוג מיהא הואיל ובא חצי רביעית לכל אחד אף ד' דיים בכך ובלוג שלם אף לי' ואף לק' ר"ל דרך גוזמא כלומר כל שיגיע לכל אחד מהם עד הפרק, וכל זה בסתם אפילו היו שלשה לרביעית ומחצה

ונודע אחר שנטל הראשון שרביעית נשאר לב' דיים וכן חצי לוג בה' כל שנשאר במים רביעית לב' האחרונים דיים, שאין כונת השיעור כמה יגיע לכל אדם אלא שיהא הכלי מחזיק רביעית ושיהא בו רביעית מתחלה וכל שיש שם כשיעור זה ל' האחרים דיים, ובלבד שיטלו כלם עד הפרק אע"פ שאין בנטילת החארון רביעית הואיל ומשום טהרה אתי, והא שאמרו בפרק כל הבשר [ט"ז ע"א] קפדיתו אמנא קפדיתו אשיעורא אמר לי אין שאין הלכה כר' יוסי שאמר ובלבד שלא יפחות לאחרון שבהם מרביעית, ומ"מ יש מפרשים דוקא שנוטלים השנים בבת אחת וכגון שהקלוח הראשון יורד מידיו של ראשון לידיו של שני שכגון זה יש כאן שירי טהרה ויש כאן רביעית אלא ששיטת הגמ' מוכחת כדעת ראשון.

ויש מי שמדקדק מכח שמועות אלו שאם נתן מים הרבה בכלי אחד ויש בו כמה רביעיות אם שפך ממנו בכלי שני פחות מרביעית נוטלים ממנו שהרי משירי טהרה הן באין, ואין נראה לי שלא נאמר כן אלא מאותו כלי עצמו שהתחילו בנטילתו שאם לא כן אף אני אומר כך אף כששואבים מן הנהר פחות מרביעית ואין לדבר סוף.

מ"מ לפי דרכך את למד שטעם רביעית לנטילת ידים אינו מצד שיהא צריך בשיעור זה לנטילה עד הפרק אלא מפני שעשאום כטמאות ורביעית הוא מקוה מטעם הלכת סיני להטביל בו מחטין וצנורות כמו שיתבאר במסכת נזיר, ומ"מ נשאר הרביעית אצלנו לענין ידים מקוה קטן ולפיכך אף בפחות מרביעית הואיל ונשארו ממקוה טהרה, כמקוה טהרה הוא נדון אע"פ שבשאר מקואות אין אומרים כן, שאם תאמר שטעם זה אינו אלא מפני שכך שיערו חכמים שאין הידים עולות יפה מטומאתם אלא ברביעית היאך נוטלים ממנו שנים, אם תאמר בבת אחת מוטב יש לדון ממקוה טהרה הם באין אלא בזה אחר זה היאך והלא מ"מ אין מודחות בפחות מרביעית, ומתוך שיש מי שחשש לכך פרשו רבים שלעולם אין נטילה אף לשנים בפחות מרביעית ולא הותר בזה אחר זה אלא כשיוסף על הידים אחריהם בשיעור רביעית ועיקר הודאתו היתה שהראשון צריך שיהא רביעית בכלי, ואם לא היה שם רביעית ונטל אע"פ שהשלים אחר כן על ידיו ממקום אחר כשיער מרביעית לא הועיל, אבל כל שהיה בכלי זה יתר מרביעית ונטל הראשון ממנו בכדי רביעית ונשאר שם פחות מרביעית ונטל זה השני באותו פחות מרביעית הואיל ומשירי טהרה בא יצא ובלבד שיוסיף על ידיו בכדי השלמת רביעית, ומ"מ אם נטל זה השני ממקצת פחות מרביעית זה והשלים על ידיו ממקום אחר ונשאר בכלי זה מעט מים עדיין ורצה השלישי ליטול מהם ולהשלים ממקום אחר לא הואיל שאין השלישי בדין זה.

ומה שאמרו מוסיפים לשניים אבל לא לראשונים נראה לי לפרש לשטה זו שדברי ר'

יוסי הם שמצריך להיות רביעית אף לאחרון ולא די לו בתוספת ואמר שמים אחרונים אפשר בתוספת אבל ראשונים לא וקרא מים אחרונים שניים על דרך שאמר בתלמוד המערב [הג"ה המ"ל, תמוה לי הביא ממרחק לחמו הלא גמ' מפורשת היא במס' יומא (פ"ג:) וגם בחולין (ק"ו.) איתא פלוגתא בזה ח"א שמ"א הוציאו אשה מבעלה וח"א שהרגו את הנפש וצ"ע] בח' של ברכות על הראשונים נאכל בשר חזיר ועל השניים נהרגו נפשות, ומ"מ קשה לפרש שהרי מים אחרונים לדעתנו אין צריכים שיעור, ועוד שהרי בתוספתא נחלקו בה ר' מאיר ור' יוסי שר' מאיר אמר מוסיפין על הראשונים ואין מוסיפין על השניים וא"כ הוא מחמיר במים אחרונים מבראשונים, ואפשר מפני הסכנה, ומ"מ לשטה הראשונה פי' מוסיפים על השניים שנטילה ראשונה צריך שישפוך המים על ידים ב' פעמים שבנתינה ראשונה עדיין ידיו טמאות ומטמאות את המשקים והמשקים חוזרים ומטמאים את הידים, ובנתינה שנית טהרו המשקין והידים, ואמר שהראשונים צריך שיגיעו בשפיכה לפרק שאם לא כן אין מוסיף בהן אחר כן להגיע לפרק שמאחר שלא טהור הידים כל שמוסיף עליה הוא מוסיף טומאה אלא ינגב ואחר כך יטול מתחלה, אבל כשהגיעו הראשונים עד הפרק ובאו השניים ולא הגיעו יכול להוסיף עד שיגיעו, ור' מאיר אומר בהפך שבראשונים לא הטריחוהו לנגב וכל שמוסיף בהם נקראו מים ראשונים אבל אין השניים מועילים לטהר את הראשונים אלא א"כ יגיעו לפרק בשטיפה אחת בלא הפסק:

יתבאר בתוספתא שרביעית זה נאמר בין בנוטל ידו אחת בין בנוטל שתי ידיו אחת יד גדול ואחת יד קטן:

שתי ידים של שנים נידונות כשנים כיצד שנים שנטלו כל אחד יד אחת מרביעית יחזור השני ויטול לידו השניה משירי רביעית זה הואיל ומתחלה לא נטל אלא אחת נעשית זו כיד אדם אחר שלישי ונוטלים, לב' אמרו אבל לג' לא על הצדדים שהזכרנו:

דברים אלו אינן אלא במקום שאין המים מצויין אלא בדוחק ובצמצום הא כל שיש לו מים מצויים בריווח ראוי לו להרבות בנקיות ידיו ככל מה שצריך לו, ומים אחרונים כתבו גדולי המפרשים שאין להם שיעור אלא בכדי שיודחו הידים, וזה מה שראינו לכללו בזה החלק:

השער הרביעי

בביאור אי זה משקה ראוי לנטילת ידים, מים ראשונים אין נוטלים בכל משקה אלא במים בלבד ויש מתירים אף ביין בדיעבד ומחלוקת זו תלויה במה שאמרו בפ' ג' שאכלו [נ' ע"ב] יין עד שלא נתן לתוכו מים מברכים עליו ב"פ העץ ונוטלים ממנו לידים

משנתן לתוכו מים מברכים עליו ב"פ הגפן ואין נוטלים ממנו לידים דברי ר' אליעזר וחכמים אומרים בין כך ובין כך מברכים עליו ב"פ הגפן ואין נוטלים ממנו לידים, ואע"פ שהלכה כחכמים פירשו קצת מפרשים הטעם לשם שלא אמר אין נוטלים אלא מצד שאסור לזלזל ביין ולהשתמש בן לכתחלה אבל בדיעבד יצא ידי נטילה, ומ"מ גדולי הרבנים פי' שמשנתן לתוכו מים נשתנה לעלוי וחל שם יין עליו ואין נטילה אלא במים והילכך אף בדיעבד לא יצא ידי נטילה, וכן גדולי המפרשים כתבו שם שלא לענין המכשרת לאכילה נאמרה שאין נטילה אלא במים מפני שעשאוה כמקוה ואין שאר משקין כשרים למקוה אלא שלא נאמרה שם אלא לנטילה בעלמא לנקיות, ומ"מ לא יראה לי כן שמאחר שתפש לשון נטילה ולא לשון רחיצה נראה שבנטילה המכשרת לאכילה נאמרה, ומ"מ שאר משקים אין תורת נטילה בהן שהשמן והדבש והחלב חלקים הם ושמנים ואין מצחצחין יפה, ומ"מ מים אחרונים נוטלים אף בשמן ודבש שכל עצמן אין באות אלא להעביר הזוהמא:

מי תותים ורמונים ושאר מיני פירות הואיל ואין עליהם תורת משקה לענין הכשר הרי הם כפירות עצמן ואין נטילה עולה בהן זהו מה שראינו לבארו בזה השער:

השער החמישי

בביאור איכות המים אע"פ שהמים מיוחדות לנטילת ידים לא כל מים כשרות לכך, כיצד כל מים שנפסלו משתית הבהמה כגון מים המרים או מלוחים או סרוחים או עכורים אם היו בכלי פסולים ואם היו בגומא שבקרקע כשרים, וכך היא שנויה בראשון של ידים אלא שיש מפרשים בה בקרקע כשרים לטבילה ר"ל להטביל בה את ידיו בשיש בהן מ' סאה הא לנטילה לא, וכן יש מי שאומר שאם היו עכורים כל כך עד שהטיט מעורב בהן ואף הבהמה שוחה בהן אף בקרקע פסולים בין לנטילה בין לטבילה וכן יראה ממסכת זבחים בסוגיית כיור, אלא שגדולי המחברים לא הביאוה בענין נטילת ידים אלא שהתירו עכורים בסתם שאמר שם כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור לרביעית אינו משלים והשלמת מי כיור פירושה שכל כיור שאין בו כדי לקדש בו ד' כהנים אין מקדשים בו, ושאלו בה למעוטי מאי אילימא למעוטי טיט הנדוק אי הפרה שוחה לשתות ממנו אף לרביעית אי דאין פרה שוחה וכו', אפילו למקוה וכו' עד שהעמידוה למעוטי נטל סאה ונתן סאה עד רובו על הדרך שיתבאר במקומו, ולמדת מ"מ שכל שיש שם טיט שאינו נדוק פסול למקוה להשלים, ובתלמוד המערב במסכת שבת פרק המוציא יראה שהמים שלקלק בהם הכלב או החזיר אין נוטלין מהן:

נשתנה מראיתן שם מים כגון שנפל לתוכן דיו עד שהשחירו וכן שאר הצבעים או

שנשתנה מראיתן מאליהם בין בכלי בין בקרקע פסולים וכן יתבאר במסכת ידים ובפרק כל הבשר:

כל מים שאובים שעשה בהן מלאכה כגון שהדיח בתוכן את הכלים או שרה בהן פתו או ציין בהן את המדות או כל כיוצא בזה בין בכלי בין בקרקע פסולים אבל אם עשה בהן מלאכה שאין צריכה לו כגון שהדיח בהן כלים המודחים או חדשים שאין צריכים הדחה וכל כיוצא בזה כשרים, וכן התבאר במסכת ידים, וכן התבאר שם שמים שהנחתום מטביל בהם את הגלוסקאות אחר עריכתן כדי לקטפן יפה פסולים ושהוא מניח בהן את ידיו כשרים, שלא נעשית מלאכה אלא באותן שבחפניו לא באותן הנשארים והתבאר בתוספתא דוקא כל זמן שלא נשתנו מראיהן:

מים שלפני הנפח פסולים מחמת מלאכה אע"פ שלא נשתנו מראיהן אבל שלפני הספר כשרים אלא א"כ נשתנו מראיהן שאין זה אלא הדחת ידיו:

דברים אלו לא נאמרו אלא במים ראשונים אבל במים אחרונים אפילו נשתנה מראיהן או נעשית בהן מלאכה או נפסל משתיית הבהמה כשרים:

מים המגולים כל עיקר אינו נוגע בהם ואפילו למים אחרונים שהרי אף להלך עליהם אסור וכל גלוי הפוסל לשתייה על הדרך שיתבאר במקומו פוסל לנטילה:

מים שהוחמו על ידי האור כשרים בראשונים אפילו היד סולדת בהן, אבל באחרונים לא מפני שמפעפין את הידים ואם אין היד סולדת בהן כשרות אף באחרונים וכ"ש אם נצטננו לגמרי, ודבר זה יתבאר בפרק כל הבשר:

חמי טבריא וכיוצא בהן במקומן כשרות אבל לוקח מהן בכלי וליטול מהן פסולות שהרי נפסלו משתיית הבהמה ואפילו נצטננו ולמים אחרונים כשרות אם נצטננו:

הפליג מהן אמה והתריפה במקום אחר גדולי הפוסקים והמחברים פוסלים מגזרת כלי ויש מכשירים, ומ"מ אם יש בשם מ' סאה כשר, ולדברי מי שמקל אף בשאין שם מ' סאה דוקא שמחברים למקום שנפסקו מהם שכל שאין שם מקום הראוי לטבילה אין הידים כשרות בו אלא לנטילה:

פסול זה הנכלל בשער זה יש מי שאומר שלא נאמרה אלא לסעודה ויש מפרשים אותו בכל נטילה של חובה וכן עיקר, וזה מה שראינו לבארו בזה השער:

השער הששי

בתכונת הכלי שנוטל ממנו ומאיזה מקום שאינו כלי ראוי ליטול ותכונת הנטילה ועל איזה מקום ר"ל אם דוקא על גבי כלי או אף על גבי קרקע:

אין נוטלין את הידים אל מן הכלי ודבר זה אנו למדין מקדוש ידים ורגלים שבכיור ופרשו במסכת ידים שכל הכלים ראויים לכך אפילו כלי גללים וכלי אבנים וכלי אדמה אע"פ שאין נקראים כלים לענין טומאה אבל אין נוטלין לא בדפני כלים, ולא בשולי כלים, שאין אלו כלים אלא שברי כלים, ולא במגופת חבית אע"פ שיש לה בית קבול הואיל ואין עשויה להשתמש לתוכה אינה קרויה כלי, ומכאן פרשו רבים בכסויי הכוסות כגון הואיל ועיקרן לכסות את הכוסות ולא להשתמש בתוכם אין נוטלים מהן, אלא שאני אומר שכל דבר חשוב אין דעתו של אדם מבטלתו לשום דבר אלא דעתו עליו לכל מה שאפשר להשתמש בו וי"מ שלא נאסרה מגופה אלא מטעם שאין בה בית קבול גמור והוא שאמרו מגופת חבית שנתקנה נוטלים ממנה לידים ופרשו בה רבני צרפת עד שנעשה בית קבול שלה גמור בכדי החזקת רביעית כשר, וכן הדין בכל מה שאינו ראוי לנטילה שתקנו יפה עד שנעשה כלי הראוי, וי"מ הטעם בפסול מגופת החבית מפני שאין לה בית מושב וא"כ מה שאמרו בתוספתא שאם התקינה כשר, פירושה, שעשה לה בית מושב ולמדנו משם על כל כלי שאין לו בית מושב שיוכל לעמוד על עצמו בלא בסמיכת דבר אחר כגון אלו ששוליה העגולים שאין נוטלים מהן לידים ואם תקנו ועשה לו בית מושב כשר ואם עשה להם בית מושב כשרים, והתבאר בתוספתא על חמת וכפישה והם מיני נאדות של עור שאע"פ שהם פחותים כל שמחזיקים מיהא רביעית נוטלים מהן, הא כל שאין מקבלים רביעית אין נוטלים מהן אפילו חזר ומלאו עד שיפול על ידיו בכדי רביעית וכמו שאמרו בפרק כל השבר קפדיתו אמיא קפדיתו אמנא אמרו ליה אין אבל שק וקופה אע"פ שמקבלים אין נוטלים מהן שאין עשויים לקבל משקה לעולם, וכן אם נתן לחברו בחפניו התבאר במסכת ידים שלא עשה כלום שאין זה כלי:

כלי שנקב בכונס משקה אין נוטלים ממנו הואיל ונקב בשיעור נקב המטהרו מידי טומאה ואם נקב הדלי שעל הבור או על הנהר וחוט המים היוצאים ממנו מתחבר עם מים שבבור או בנהר מטבילים בו את הידים והרי הוא כאלו הטביל בנהר והוא שאמרו בפרק כל הבשר בזיע כולא בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים אבל מטבילים בו דמילף לייפי ופרושו בשקלוח הדלי מחובר למי הבור והרי הוא כמטביל, ולמדת שהמטביל ידיו בנהר עולה לו לנטילה שהנטילה בכלל טבילה היא ואין כאן צורך לנקב בשיעור שפורפרת הנוד:

מאחר שביארנו שאם הטביל שתי ידיו בנהר הוכשרו שהנטילה בכלל טבילה היא, אומר אני שהנוטל ממי גשמים יצא שהרי כל שנתלש מטביל לענין טהרה:

הטביל ידו אחת בנהר ונתן ממנה לידו אחרת יש מי שאומר שלא עלתה לו שהרי חפניו אינן כלי כמו שביארנו ונטילה אין כאן טבילה אין כאן, וכן כתוב בהלכות גדולות, ומקצת חכמי הצרפתים מכשירים שכל שבא לידו אחת מן הכלי כשהוא מביא מים שבה על ידו האחרת כח כלי הוא ואינו דומה לנוטל מחפני חברו, וגדולי המחברים חולקים בזו וכתבו נוטל ידו אחת ויוצק מזו על זו ואחר כך את השניה ויוצק בראשונה אלמא צריך נטילה מכחו מן הכלי לכל יד ויד:

נטל ידו אחת מן הכלי והטביל את האחרת בנהר עולה לשתיהן וכן ביארנוה בשני של גיטין:

שכשך ידיו בתוך הכלי אע"פ שבקדוש מי כיור לא עלה לו כמו שדרשו ממנו ולא בתוכו בנטילה אחרת עולה לו, וכן כתוב בשאלתות, ויש חולקים בזו מכח שמועת אריתא דדלאי האמורה בפרק כל הבשר שאין נוטלים ממנה לידים הואיל ואין באות מכח אדם ואין מטביל בה את הידים מפני שהן מים שאובים אלא שהם מפרשים הטעם מפני שהאריתא דרכה בטבילה ואין טבילה בשאובים וכן אין דרכה של אריתא בנטילה והוילאו אין דרכה בנטילה אף טבילה דרך נטילה לא תועיל בה הא שכשוך בתוך הכלי הואיל ודרכה בנטילה אף טבילה דרך נטילה מועלת בו:

מותר לאדם ליטול ידו אחת ואחר כך ידו אחרת וכן ביארנוה בשני של גיטין ואם רוצה ליטול שתיהן כאחת עושה, וכן רשאי ליטול מעט מעט עד שיתן כשיעור ואם נתן כל הרביעית בשטיפה אחת כשר:

מי שלא נטל אלא ידו אחת אותה היד כשרה, יש נטילה ליד אחת וכמו שאמרו מדיחה אשה ידה אחת ונותנת פת לתינוק אע"פ שדעתנו באותה שמועה שהמאכיל צריך נטילת ידים אלא שאין הלכה כן וכן אמרו נוטל ידו אחת ונכנס כמו שכתבנו למעלה:

כלי שנשבר אלא שמאותו שבר ולמטה מחזיק רביעית, מקצת חכמי הצרפתים פסלוהו לנטילה שאין לו תורת כלי, ואין הדברים נראים:

נטילה מן הכלי יש מי שמפרשה דוקא לסעודה אבל לתפלה אין צריך כלי, ויש מי שמפרשה בכל נטילת חובה ורמז לדבר שהרי בשחרית אנו מברכים בלשון נטילה ופרשו רבים שנקראת כן על שם הכלי הנקרא נטלא כמו שאמרו נטלא בת רביעתא אלא שיש מפרשים לשון נטילה על שם הגבהת הידים והוא שצריך בכל הנטילות להגביה את ידיו וכן נראה לי, ולא עוד אלא שאני אומר שלא נקרא הכלי נטלא אלא על שם הנטילה:

ולענין על איזה מקום הוא נוטל, מים ראשונים ניטלין בין על הכלי בין על הקרקע

כמו שהתבאר בפרק כל הבשר אבל מים אחרונים אין ניטלין אלא בתוך הכלי, וזה מה שראינו לבארו בזה החלק:

השער השביעי

בביאור מכח מי צריך שיבואו המים מים ראשונים צריך שיבאו מכח אדם ובשאלתות למדוה ממי חטאת, והתבאר במסכת ידים שהכל כשרים ליתן מין לידים אפילו חרש שוטה וקטן אם אין שם אחר מניח חבית בין ברכיו או מטה חבית על ידיו ונוטל, והקוף נותן לידים ור' יוסי פוסל בשני אלו, ואלו שחולקים פוסקים כר' יוסי שלכן אמר דוקא אלו צריכים וכמו שאמרו לענין אריתא דדלאי שאין נוטלין הימנה לידים שאינה באה מכח אדם ואמרו על זה אין מקרב לגבי דולא נוטלים, ופי' הדברים שזה השוקת שאדם דולה ממנו בידו או בגלגל והמים נמשכים ממנה לאמה והולכת ומשקה את הזקעים וזהו נותן ידיו באותה אמת המים והמים עוברים ושוטפים על ידיו לא עלתה לו נטילה, שהרי אין כאן נותן, ואם קרב את ידיו לשפיכת הכלי ונמצאו המים ששטפו על ידיו מכח שפיכת האדם עלתה לו נטילה אלמא כח אדם בעינן, ומ"מ חרש שוטה וקטן נותנים הואיל ומעשה מיהא יש להם כח אדם הוא אבל הטיית חבית ונתינת הקוף אינו כלום, ומ"מ הרבה פסוק כת"ק ומטעם יחיד ורבים, וגדולי המחברים פסקו כחכמים בהדיא להכשיר בהטיית חבית ובנתינת הקוף ואעפ"כ הביאו שמועת אריתא דדלאי שהיא מוכחת שכל אדם אנו צריכים, ונראים דבריהם כסותרים זה את זה, אלא שנראה דעתם בהכשר הטיית חבית שכח אדם היא קרוי ונתינת הקוף הוא מפני שהוא דומה הרבה לאדם, ומ"מ כח הנוטל עצמו כגון ששפך מידו על ידו האחרת ואחר כך חזר וצק מידו הנטולה על השניה אף ר' יוסי מודה שכח אדם הוא כח עצמו ככח אחר דמי לא נחלקו אלא בשהניח החבית מוטת בין ברכיו או שהניחה מוטות על הקרקע והמים נשפכים ממנה מאליהם והוא נוטלם:

היה נקב בחבית ובו ברזא והוא מסיר הברזא ונוטל, אם נטל מכח ראשון הרי הוא כח אדם ומכח ראשון ואילך לדעת הפוסקים כר' יוסי אינו כח אדם, א"כ כל זמן שלא נטל כל צרכו בפעם ראשונה מחזיר את הברזא ומסירה כשירצה ליטול פעם אחרת ואע"פ שבכיור הותר בדרך זה בנטילה מיהא אינו כלום ומ"מ נראה כדעת ראשון, והוא שאמרו בתוספתא הפקיע את המולייר ר"ל שעשה בו נקבב ונטל בו את ידיו או שנטל מן הסלון שיש בו כדי קבלת רביעית ידיו טהורות:

נדה וטמא מת יש מי שאומר שאין נוטלים מהן לידים ממה שאמרו בתוספתא כל שאין מטמא במשא כשר לנטילת ידים הא כל שמטמא במשא פסול, ולמדנו ממנה שאין

נוטלין מן הנדה ומטמא מת וכן מאותן שהיו אצלנו כזבים באותן הזמנים כוגן עובדי האלילים, ואין זה כלום לא נאמרו הדרים אלא לאוכלי חוליהן בטהרה מפני שנטמאו המים במשאן ואם לא כן לא הנחת נוטל מכח אחר שהרי הכל טמאים במת ואפילו המים שדלאן טמא נטמאו, אלא שעיקר הדברים כמו שכתבנו:

נטלה מכח אדם יש מי שמפרשה דוקא בסעודה ויש מי שמפרשה בכל נטילת חובה וכן עקר:

השער השמיני

בביאור נטילה אחת עד היכן עולה לו, מי שנטל את ידיו והסיח דעתו מהם אין נטילתו עולה אפילו לשיעור מועט וחוזר ונוטל וכמו שאמרו במסכת יומא [ל' ע"א] דבר עם חברו והפליג חוזר ונוטל ואם לא הסיח דעתו עולה לו לכל אותו דבר שנטל עליו ידיו אבל אם השלים דבר שנטל עליו אע"פ שלא הסיח דעתו מהן אין עולה לו וחוזר ונוטל ואם התנה בשעת נטילה שתהא אותה נטילה עולה לכל מה שהוא צריך ליטול עליו באותו היום הואיל ושמרן כראוי ולא הסיח דעתו מהן עולה לו, והוא שאמרו בפרק כל הבשר נוטל אדם ידיו בשחרית ומתנה עליהם לכל היום כלו, ומ"מ דוקא בשלא הסיח את דעתו שכל שהסיח את דעתו אין תנאי מועיל בה, וכן כתבוה גדולי הפוסקים והמחברים, וכתבו הגאונים שאם אחר שנטל שפשפף בגופו ובכיוצא בו הרי זה כהיסח הדעת ואפילו בכותל שמא נגע ברוק או בשרץ או בזיעה שבגופו ובכותל מיהא לא יראה כן ובהדיא אמרוה כן בטהרות נטל את הראשונים ונמצא על ידו קיסם או צרור ידיו טמאות שאין המים השניים מטהרים אלא המים שעל גב היד רשב"ג אומר כל שהוא מבריח המים טהור נטל ידו אחת ושפשפה בחברתה טמאה, בראשו או בכותל טהורה:

זהו שאמרנו שהתנאי מועיל לכל היום יש אומר דוקא בשעת הדחק וכמו שאמרו בפי' אמר להו רבינא לבני פקתא דערבות אתון דלא נפישי לכו מיא משו ידיכו מצפרא ואתנו עליהו לכולם יומא, איכא דאמרי בשעת הדחק אין וכו' ופסקו גאוני ספרד כלשון זה הראשון ומ"מ בלשון אחרון אמר שם איכא דאמרי אפילו שלא בשעת הדחק ורוב מפרשים פסקו כן ולקולא:

השער התשיעי

בביאור הדברים הפוסלים את הנטילה מצד כונתו, נטילת ידים לסעודה צריך שיתכוין לנטילה שכל נטילה המכשרת לאכילה צריכה כונה ר"ל שיכוין ליטול נטילה המכשרת לאכילה כיוון הנותן ולא כיוון הנוטל או כיוון הנוטל ולא כיוון הנותן דיינו בכונה שמצד אחד, ויש חולקים ומחלקתם תלויה במה שאמרו במס' ידים בברייתא

הנוטל מתכוין והנותן אין מתכוין או הנותן מתכוין והנוטל אין מתכוין ידיו טהורות ר' יוסי אומר טמאות הרי שר' יוסי מצריך כונה משני צדדים והם פוסקים כדבריו ומ"מ שהלכה כחכמים ומטעם יחיד ורבים ודיינו בכונה אחת, ויש שואלים והיאך אנו צריכים לכונה כלל והלא בפי' אמרו במסכת חולין, שבחולין אין צריך כונה עיקר הדברים שאם טבל או נטל שלא בכוונה ונגע בטהרות לא טמאן הא לאכול מיהא צריכין אנו לכונה על הצד שביארנו וזה מה שראינו לכללו בזה השער:

השער העשירי

בביאור הדברים הפוסלים את הנטילה מצד גופו כגון חציצה, הנוטל צריך שלא יהא בידיו דבר החוצץ וכל החוצץ בטבילה בגוף חוצץ בנטילת ידים לחולין שכך שנינו בפר' כל הבשר כל החוצץ בטבילה בגוף חוצץ בנטילת ידין לחולין ולקדוש ידים ורגלים במקדש, ובמסכת מקואות שנינו אלו חוצצים באדם ר"ל מפני שהם דברים המתדבקים ביותר גליד שלא על גבי מכה, ורטיה שעליה, ושרף היבש, גלדי צואה שעל בשרו, ובצק שתחת הצפורן, והמלמולין ופירושו מי שידיו עסוקות בבצק או בטיט או בכיוצא באלו ומולל ידו האחת על חברתה ואותן מלולות עושים כמין גרגרים על ידו, וטיט היון פי' טיט הבורות, וטיט של יוצרים והוא טיט שמערבים בגבול שלו ליתן ביצה לתקן סדקים שבכלי חרש, ועניינים אלו כבר ביארנו ענינם בסוף מס' נדה בארוכה ובמה שזכרנו שם בביאור מסכת מואות ויש מי שאומר שצואה תחת הצפורן חוצצת וצריך ליזהר להסירה בשעת נטילת ידים, ולא יראה שהרי בפי' אמרו שם אלו שאין חוצצים גליד שעל גבי מכה, ושרף הלח, ולכלוכי צואה שעל בשרו, וצואה שתחת הצפורן וכו', אלמא אפילו בטבילה אינו צריך אלא שעושים כן להחמיר, ויש מי שאומר שלא אמרו כל החוצץ לטבילה חוצץ לנטילת ידים אלא לאוכלי טהרות הא לחולין לא והילכך בזמן הזה אין אומר כן והוא שאמר בתוספתא של מקואות כל החוצץ לכלים חוצץ בנדה ובגר ובעבד משוחרר ובחולין אינו חוצץ, ולדברי הכל אותן צבעים שידיהם צבועות אינו חוצץ הואיל ודרכן בכך אינן קפדין וכל שאין מקפיד עליו אינו חוצץ הא אדם אחר שידיו צבועות אם יש ממשות הצבע עליו חוצץ שהדבר תלוי בקפדה ומתוך כל יש דברים חוצצין באשה ולא באדם ויש חוצצין באדם ולא באשה כמו שהתבאר במס' מקואות, ומכאן הורו דבנשים שבספרד שצובעות ידיהן לנוי ולקשוט שאינו חוצץ אלא שדברים אלו לא יתבארו בשלמות אלא בהלכות נדה והוא שאמר בזבחים רבב שעל גבי בשרו חוצץ ואם מוכר רבב הוא אינו חוצץ זה מה שראינו לכללו בזה השער:

השער האחד עשר

לבאר בו איזו נטילה צריכה ברכה ותכונת הברכה, ואימתי נעשית ועניין הנגוב, כל נטילה שביארנו עליה שהיא מצוה צריך לברך עליה כשם שמברכים על כל המצות, ומים אחרונים שאינן מצוה אע"פ שהן חובה כדי לשמור עצמן מן הנזק אינו מברך שאין אדם מברך לשמירת עצמו מן הנזיקין וכ"ש נטילת הרשות והוא שבין תבשיל לתבשיל שאינו אלא לנקיות שלא לערב מאכל אחד בחברו שאינו מברך, אבל מים שבין תבשיל לגבינה כתבו גדולי המפרשים שמברכים עליו הואיל ואין יכול לאכול שלא בנטילה, ואני אומר שאע"פ שביארנו עליה שהן מצוה אין מברכים עליהן שהרי כל זמן שהוא יודע שאין דבר של גבינה דבק בידו אינו צריך נטילה כמו שאמרו ביום אינו צריך נטילת ידים, ויש מצריכים ברכה אף באחרונים וראייתם ממה שלמדוה מהמקרא דכתיב והייתם קדושים והרבה חולקים בזו אלא שגדולי המפרשים מכריעים שאותן מים אחרונים שאינן באות אלא מטעם מלח סדומית אין בהם ברכה, אבל מים אחרונים למברך עצמו שאכל דבר מזוהם מצוה עליו ליטול ומברך עליהן וכבר ביארנו למעלה מהו דבר המזוהם לענין זה:

מהו מברך עליהן אם נטל ידיו מן הכלי מברך על נטילת ידים וכמו ששנינו בפרק היה קורא כי משי ידיה מברך בא"י אמ"ה על נטילת ידים וכן מברך בכל נטילות שאינן לסעודה ובמים ראשונים של סעודה ומלת נטילה נאמרת על שם הכלי שנקרא נטלא, ואם הטביל ידיו בנהר או בתוך איזה מקום שראוי להטביל בו יש מי שאומר שמברך על טבילת ידים ויש מי שאומר שלא מברך על מה שלא נצטוה ולא נצטוינו על טבילת היד אלא על הנטילה ואע"פ שנטילה אין כאן הואיל וטבילה חשובה ממנה הרי הנטילה בכלל הטבילה ורשאי לברך עליה והילכך לדעתו אותן שמקדשין ידיהן בבית הכנסת באותו אבן החקוק שהרי מותר לעשות כן כמו שכתבנו למעלה מברך על הנטילה:

מים אמצעיים ומים אחרונים למי שמצריך לברך עליהן יש מי שאומר הואיל ואין צריכים כלי מברך על רחיצת ידים:

אימתי מברך כל נטילה שיש לומר בה שאין האדם ראוי לברך כגון שיצא מבית הכסא מברך אחר נטילה ואע"פ שאין כאן עובר לעשייתה היכא דלא אפשר שאני ולסעודה אע"פ שאפשר שהוא ראוי אינו מברך ג"כ עד שיטול ואין כאן משום ברכה עובר לעשייתה שהרי הוא צריך נגוב, והרי הנגוב שירי מצוה הם, ושאר נטילות שאין בהם חובת נגוב ושאדם ראוי לברך מברך עליהם קודם נטילה, איזו היא שיש בה חובת נגוב זו היא נטילה שלפני סעודה כדי שלא ילכלכך את האוכלים אבל שאר נטילות אין צריכות נגוב כלל והואיל ואין צריכות נגוב מברך קודם נטילה, ונגוב זה יתבאר ענייננו

ממה שאמרו במסכת סוטה (ד' ע"ב) כל האוכל לחם בלא נגוב כאלו אוכל לחם טמא שנא' ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא, ופירשו בו לח מים אבל מים אחרונים אין צריכים נגוב, כלל הדברים אין חובת נגוב אלא לסעודה ולמים ראשונים, ומ"מ גדולי הרבנים כתבו שהנוטל ידיו באחרונה מנגב ואחר כך מברך ובתוספתא אמרו שהמטביל ידיו בנהר אינו צריך נגוב, וזה מה שראינו לכללו בזה השער:

השער השנים עשר

עד איזה מקום שביד הוא צריך ליטול שיעור נטילה לחולין יש אומר שהיא כל האצבעות וכל פיסת היד עד הפרק שמחבר פיסת היד עם הזרוע ויש אומר עד סוף פרק ג' ששם כלה פצול האצבעות ויש אומר עד פרק שני לבד ועיקר מחלקות תלויה במה שאמרו בפרק כל הבשר קדוש ידים ורגלים במקדש עד הפרק לחולין עד לפרק לתרומה עד לפרק ואמר רב עד כאן לחולין ע"כ לתרומה ושמואל אמר ע"כ בין לחולין בין לתרומה לקולא, זהו לשון הברייתא ופירשו בה גדולי הרבנים שהברייתא כונה ליתן ג' שיעורים לנטילת ידים א' לחולין וא' לתרומה וא' לקדוש ידים ורגלים שבמקדש ואמר רב ע"כ לחולין פי' עד פרק ב' של אצבע ואין לומר פרק א' שהרי אי אפשר לכופו בלא שני ומתוך כך אף הוא מתוקן לסעודה, ע"כ לתרומה פי' עד פרק ג' שהוא סוף פצול האצבעות ולמקדש עד סוף פיסת היד המתחברת עם קנה הזרוע וכנגדו ברגל אמרו בקדוש רגלים שבמקדש עד הסובך והוא הפרק הנקרא קלא וילאה, ושיעורם דומים זה לזה ורב ושמואל ורב ששת לא נחלקו כלל על שיעור קדוש ידים ורגלים שבמקדש ששיעורו כל פיסת היד כמו שכתבנו וכמו שהתבאר בערכים פרק האומר משקלי עלי אלא שנחלקו לענין חולין ותרומה שלדעת רב לחולין עד פרק ב' ולתרומה עד פרק ג', ולשמואל אף לחולין עד פרק ג' ולרב ששת אף לתרומה עד פרק ב' ופסקו רוב פוסקים כשמואל עד סוף פרק ג' ששם כלה פצול האצבעות, אלא שיש מפרשים לדעת שמואל ע"כ בין לחולין בין לתרומה עד סוף פיסת היד ורב ששת שמיקל דוקא עד פרק ג' והלכה כשמואל ועד סוף פסת היד, וי"מ כדעת ראשונים ופוסקים בחולין כרב ששת עד פרק ב' ובתרומה עד סוף פרק ג' כדי שיהו שלשתם הולכים עד סדר מדרגה אחר מדרגה ועיקר הדברים שאף לחולין עד פרק ג', ולמים אחרונים מיהא פירשו גדולי המפרשים שאינו צריך אלא עד פרק ב' שאין זהום המאכל עולה למעלה מאותו הפרק וכן יראה לי בכל שאר מיני נטילות, וזה מה שראינו לכללו בזה השער:

השער השלשה עשר

בביאור תכונת העמדת הידים בעת הנטילה וכמה פעמים צריך שיבאו המים על ידיו בנטילה אחת, במסכת סוטה (ד' ע"ב) התבאר שהנוטל במים ראשונים צריך שיגביה את ידיו ר"ל אצבעותיו שמא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים, וביאור דבר זה הוא הנוטל צריך לשפוך מים ב' פעמים על היד, ראשונה לטהר את הידים ושניה לטהר את המים הראשונים שקבלו טומאת הידים, והוא שאמרו בתלמוד המערב בשמיני של ברכות מים ראשונים נוטל ומפסיק אחרונים נוטל ואינו מפסיק, מהו נוטל ומפסיק ר' יעקב אומר שהוא נוטל ושונה כלומר שופך פעם ראשונה ומפסיק ואחר כך שופך פעם שניה כדי לטהר המים הראשונים וכמו ששנינו במסכת ידים מים ראשונים מטהרים הידים שניים מטהרים את המים שעל הידים, אלא שיש מפרשים נוטל ומפסיק לא שיהא צריך ליטול ולשנות שאם נטל ידיו תחלה עד הפרק בשטיפה אחת דיו בכך ומנגב ידיו ואוכל, אלא שביאור שמועת תלמוד המערב הוא שאם נטל חצי שיעור שביד וקודם שינגב הוא נוטל חצי השיעור הנשאר מן היד ליטול, ידיו טמאות מפני שיחזרו המים שיבאו מחוץ למקום שנטל ראשונה ויטמאו את המים שעל מה שנטל ראשונה הואיל ולא נטהרו עדיין ומפני זה צריך להפסיק בנגוב ומנגב אותו חצי שיעור ונוטל חצי שיעור האחר ושלא כר' ינאי שאמר בפרק ב' של גיטין ידין אין טהורות לחצאין ושלא כדרך מה שפסקנו שם שנוטל קצת היד ואחר כך קצת האחרת והוא שיהא בראשון טופח להטפיח, אלא שמ"מ הם מוכרחים לפרש את הירושלמי בדרך זה מפני שקשה להם מה שפרשנו בו שנצריך לשפוך את המים ב' פעמים מאחר שהראשונים טהרו את הידים מה לנו לטהר את המים שעל הידים והלא הידים כבר נטהרו ואין המים הראשונים מטמאים אותן שאם כן מה טהרו המים הראשונים, וייראה לי הטעם שהמים שלא כיון בהם לנטילה כגון אותן שיצאו חוץ לפרק מקבלות טומאת הידים שמאחר שלא כיון בהם לטהרה לא טהר אותו מקום שהוא חוץ לפרק והואיל ולא טהר מקבל טומאת הידים עד שיחזרו עליהם מים אבל אם צמצם שלא לצאת חוץ לפרק או שכיון בכל הנטילה דיו בפעם אחת שלא כדעת גדולי המפרשים, וכן יראה לי לתרץ במה שהקשו על הירושלמי שאמר שצריך ליטול ולשנות ממה שאמרו הנוטל ידיו בשטיפה אחת מהזרות שנראה ממנה שאינו תריך ליטול ולשנות עד שתירצו בה רבותינו ששטיפת שתי ידים כאחת בא להשמיענו שלא תאמר שיהיה צריך ליטול ידו אחת תחלה ואחר כך ידו אחרת, אלא אפילו שתי ידיו כאחת אע"פ שבאים תחלה על היד הראשונה וממנה לשניה שאי אפשר לקלוח אחד לבא על שתיהן כאחת ואעפ"כ כשר, ודוקא בשונה, וכן יורה ממה שכתבו

גדולי המחברים בס' טהרה בנוסח זה נטל שתי ידיו משטיפה אחת טהורות ואין אומר הרי זה כנוטל ידו אחת מן המים שירדו מעל ידו השניה, וכן מה שכתבו בספר אהבה יש לנוטל ליטול ידיו מעט מעט עד שיתן כשיעור ואם נתן כל הרביעית בשטיפה אחת כשר כלומר שרשאי ליטול מעט מעט פעם על ידו אחת ופעם על ידו השניה, ואע"פ שאין ידוע כמה מגיע לכל היד מן הרביעית ואם נתן כל הרביעית בשטיפה אחת כלומר על שתי ידיו ביחד כשר ודוקא בשונה ואין חוששין שמא יבאו המים מיד ליד, ואין לפרש בכאן שטיפה במקוה וכמו שפרשו במס' גיטין בענין ידו אחת בנטילה וידו אחת בשטיפה שאמרו שם או כלו בנטילה או כלו בשטיפה ופרשו בה במי מקוה שהרי אמרוה במסכת ידים בלשון זה נטל ידו אחת משטיפה אחת טהורה לשתי ידיו משטיפה אחת טמאות עד שיטול מרביעית ואע"פ שלא הביאה אחד מן הפוסקים מ"מ יצא לנו ממנה שעל שטיפה מכלי הוא אומר כן, ולדעתי אפשר לפרשה כמו שפרשתי בשצמצם שלא לצאת חוץ לפרק או שכיון לטהר כל מקום שהמים נוגעות בו.

ומ"מ לדעת גדולי המפרשים שצריך שפיכת המים שני פעמים או אף לפירושנו בשלא כיון לטהר חוץ לפרק ולא צמצם שלא לצאת חוץ לפרק צריך להגביה את ידיו מפני שלפעמים הולכין המים הראשונים חוץ לפרק והשניים אין יוצאין כל כך ואם ישפיל את ידיו יחזרו המים הראשונים שלא הודחו בשניים ויפלו על האצבעות שכבר הודחו שני פעמים ויטמאו את הידים, וזהו שאמר במס' סוטה צריך להגביה את ידיו כדי שיצאו אף השניים חוץ לפרק או שלא יחזרו אותן הראשונים על האצבעות, במס' ידים שנינו נטל את הראשונים חוץ לפרק ואת השניים עד לפרק וחזרו ליד היד טמאה, ויש אוסרים מטעם זה שלא ליטול במי נטילת אחרים וכן מצריכים מטעם זה לשפוך המים על ידו אחת פעם ראשונה ושניה, וכן על ידו השנית ושלא תגע בנתים היד המודחת שתי פעמים אותה שלא הודחה אלא פעם אחת או ישפוך בבת אחת על שתי ידיו פעם ראשונה ושניה וזו היא ששנינו נטל את הראשונים בידו אחת ואת השניים בשתי ידיו טמאות פי' שהיד שלא הודחה אלא פעם אחת מטמאה את שהודחה שתי פעמים וכן שנינו נטל ידו אחת ושפשפה בחברתה טמאה:

יש מי שאומר שאם נטל ידיו עד סוף פסת היד ר"ל עד מקום חבור היד והזרוע אינו צריך להגביה ידיו כלל שאפילו יצאו ראשונים על הזרוע ויחזרו ויפלו על היד מ"מ הרי אין הזרוע מקום טומאה שלא גזרו בטומאת ידים אלא עד סוף פסת היד:

מים אחרונים צריך שישפיל בהן את ידיו כדי שלא תעבור הזוהמא על ידי אותן המים על מקום שלא הגיע תחילה וזה מה שראינו לכללו בזה השער:

השער הארבעה עשר

בביאור החילוק שיש בין מים ראשונים לאחרונים, לפי מה שכתבנו למדנו שמים ראשונים חלוקים בדיניהם מדין מים אחרונים בהרבה ענינים, ואלו הן, **האחד** ראשונים צריכים שיעור ר"ל רביעית ואחרונים אין צריכים שיעור אלא בכדי שיודחו בהם, **השני** מים ראשונים צריך שיפסיק בהם, ר"ל שיטול ויפסיק וישנה אחרונים אין צריך הפסק, **השלישי** ראשונים ניטלין אף על גב הקרקע אחרונים אין ניטלין אלא על גבי כלים או על גבי אבנים וכיוצא בהן מפני רוח רעה, **הרביעי** ראשונים אין ניטלין אלא מן הכלים אחרונים מכל דבר, **החמישי** ראשונים צריכים לבא מכח אדם אחרונים אינו צריך, **הששי** ראשונים דבר החוצץ פוסל בהם מה שאין כן באחרונים, **השביעי** ראשונים נעשית בהן מלאכה נפסלו מה שאין כן באחרונים, **השמיני** ראשונים כל שנפסלו משתיית הבהמה פסולים מה שאין כן באחרונים, **התשיעי** ראשונים כל שנשתנה מראיתן נפסלו מה שאין כן באחרונים, **העשירי** ראשונים טעונים ברכה אחרונים אין טעונים ברכה, ואחרונים אלו שאין טעונים ברכה יש בה תנאים, והוא שמים אחרונים שנוטל שלא מחמת מלח אלא מחמת ברכה צריך לברך לדעת גדולי המפרשים ובכלל חלוק זה הוא שהראשונים מברך על נטילת ידים ואחרונים אלו למי שפוסק שצריך לברך עליהם מברך על רחיצת ידים, **האחד עשר** ראשונים ניטלים בין בחמים בין בצונן אחרונים דוקא בצונן, **השנים עשר** ראשונים צריך להגביה את ידיו אחרונים צריך להשפיל את ידיו, **השלשה עשר** ראשונים אם הסיח דעתו או שפשף בגופו או בכותל צריך לחזור וליטול אחרונים אינו צריך, **הארבעה עשר** ראשונים אם התנה בשחרית ושמר את ידיו אין צריך ליטול כל היום אחרונים אין תנאי מועיל בהן, **החמשה עשר** ראשונים אין שום משקה מטהר אלא מים או יין לדעת קצת, אחרונים אף שמן ושאר משקים, **הששה עשר** ראשונים צריכים נגוב לאכילה אחרונים אין צריכים נגוב לברכה, וזה שלא כדעת גדולי המחברים, **השבעה עשר** ראשונים אין ניטלים בחמי טבריא וכיוצא בהן אם הם בכלי ואפילו נצטננו, אחרונים כל זמן שנצטננו כשרות,**השמנה עשר** ראשונים עד פרק ג' לדעת קצת ולדעת קצת עד סוף פיסת היד, אחרונים עד פרק שני, **התשעה עשר** ראשונים אם נטל חצי שיעור במים צריך לנגב קודם שיטול חצי שיעור האחר, אחרונים אינו צריך, וגדולי המפרשים לא הביאו חילוק זה מפני שהם פרשו נוטל ומפסיק כענין נוטל ושונה כמו שביארנו, **העשרים** הראשונים ניטלים לחצאים ובלבד בטופח להטפיח כמו שביארנו בשני של גיטין אחרונים אין ניטלים לחצאים, **העשרים ואחד**, ראשונים אם שפשף ידיו זו בזו צריך שלא יגע חוץ למקום שנפלו בו המים מפני שהן מטמאות זו את

זו אחרונים אין מקפידים בכך:

מים אמצעיים שביארנו עליהם שהם מצוה והם אותן שבין גבינה לבשר דינם בכל הדברים כדין מים אחרונים חוץ מהסח הדעת ושפשוף בגוף או בכותל ונגוב והכשר שאר משקים מפני שאין מנקים יפה:

מי שהוא מסופק באחד מעניני נטילת ידים הן אם נטל הן אם לא נטל הן בשאר ספקות ידיו טהורות שכל ספק שבטהרת ידים טהור, וכן כתבו גדולי המחברים ומ"מ אם יש שם מים אומר לו רחץ וטהר והוצא עצמך מן הספק, וכלל הדברים שראוי לכתחלה להרבות בנטילת ידים ולהחמיר עליה אף במה שהותר בה מכח הלכה, הן בשטיפת הן בהדחות הן בשיעור המים הן בשאר כל הדברים, וכל המרבה בכונות הרי זה משובח ומקומו מושכר לו, וזה שיעור מה שראינו לכלל בעניני מסכת ברכות עם עניני נטילת ידים בקצרה, **יהא אחריו מה שיראה לכללו בעניני מס' תענית בע"ה ובישועתו אמן אמן סלה**: